

Családon belüli erőszak összefüggése a pszichoaktív szerfogyasztással

Correlation between domestic
violence and psychoactive
substance use

Bacsó Bernadett

Absztrakt

A családon belüli erőszak szorosan összefügg a különféle tudatmódosító szerek fogyasztásával. Állandó kérdéskört vet fel, hogy milyen anyagok, mit váltanak ki az emberekből, hogyan reagál a szervezet és milyen reakciókat generálhatnak. Érdekes kutatások születtek az erőszak és alkoholfogyasztással kapcsolatban, de milyen módon hatnak a különböző kábítószeres viselkedésre és miért eredményezhetnek erőszakos megnyilvánulásokat? A tudatállapot-változás ahhoz a cselekedethez vezethet, amely a családon belüli erőszak fogalmát kimeríti. Ez a tanulmány azt a célt szolgálja, hogy betekintést nyerjünk a családon belüli erőszak, a gyermekbántalmazás, a családi kapcsolatok és a pszichoaktív szerhasználat összefüggéseibe, valamint összetett mechanizmusába.

Kulcsszavak: családon belüli erőszak, pszichoaktív szerhasználat

Családon belüli erőszak

A családon belüli erőszak egy bonyolult és komplex jelenség eredményezte bántalmazó, támadó viselkedésforma (Pálfi, 2018; Tóth, 2014; Visontai-Szabó, 2014). Az erőszakosság megjelenésének a valószínűségét feltételezhetően fokozhatják a kulturális különbségek, az eltérő tradíciók, a különféle személyiségzavarok, a mindennapi életünket egyre gyakrabban befolyásoló olyan agresszív indikátorok, mint a durva filmek/sorozatok, harcias online-számítógépes játékok, az offenzív kimenetelű konzol-játékok, valamint az alkohol- és drogfüggőség (Gerevich & Bácskai, 2006; Harford et al., 2018; Visontai-Szabó, 2014). Ezen kiváltó okok és befolyásoló tényezők növelhetik az atrocitás fokát, ami tettegességgé is vezethet. Alapvető ismérve a családon belüli erőszaknak, hogy az agresszív cselekedetet végrehajtó személy és az áldozata közeli kapcsolatban állnak egymással, rokonok, szülő-gyermek, nagyszülő-unoka, férj-feleség, illetve élettársi viszony vagy éppen testvéri kötelék köti össze őket. Az elkövető személy sajátossága az erőszakos fellépés, amivel azt szeretné elérni, hogy markában tartsa a bántalmazó egyént, érvényesítse az akaratát, uralja a helyzetet. Az Országos Kriminológiai Intézet definíciója szerint „a családon belüli erőszak az együtt élő és egymással fizikai, érzelmi, anyagi, jogi függésben lévő személyek között megvalósuló erőszak, bántalmazás, visszaélés, amely magában foglalja a fizikai, szexuális, érzelmi bántalmazás vagy elhanyagolás

MAGYAR DROGFIGYELŐ

valamennyi formáját” (Visontai-Szabó, 2014, 238). A tanulmányok és a kutatások arra mutatnak rá, hogy a családon belüli erőszak rendszeressé válhat és súlyosságát illetően is változhat. Áldozatul eshetnek akár házastársak, valamint élettársak, gyerekek és az idősebb, gyengébbnek vélt családtagok is. Eltérő megjelenési formákat különböztetünk meg a verbális, illetve a nonverbális erőszakosság során, amik a következők lehetnek: pszichikai, fizikai, szexuális bántalmazás, gazdasági függőségben tartás, elidegenedés vagy elhanyagolás (Virág, 2005).

Nők elleni erőszak

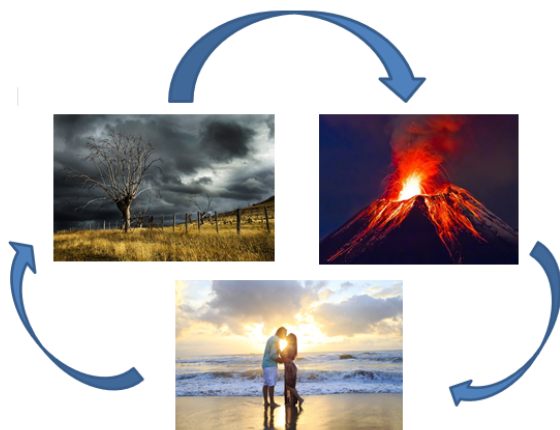
Évek elteltével az egyenjogúság arra is rámutatott, hogy a nők ugyan olyan értékes és meghatározó szereplői a társadalomnak, mint a férfiak. Esélyegyenlőség révén akadálytalanul képezhetik magukat, karriert építhetnek, politikai pályára is törhetnek. Szabad véleménynyilvánítás jogán egyrészt elmondhatják a meglátásaikat, önállóan foglalhatnak álláspontot a családokat érintő témakörökben és a konfliktusos helyzetekben is. Néhány évtizeddel ezelőtt, amikor a pár tagjai elhidegültek egymástól, ahol már csak a válás volt a megoldás a problémákra, akkor egyfajta megbélyegzőként élték meg a helyzetet, ami manapság már átalakult. Napjainkban az emberi szabadság jogán mindenki szabadon eldöntheti, hogy mikor szeretne különválni a másik féltől. Mindig kérdéses az a tény, hogy meddig éri meg időt és energiát fektetni a kapcsolatba és mikor jön el az a pont, amikor már nincs miért. A női nem ellen elkövetett támadó viselkedést fokozhatja a férfiakban rejlő tekintélyelvűség, a

dominancia érzékeltetése, valamint az immáron megváltozott szerepű (bár még manapság is meglévő) családfenntartó személy partnere és a családtagjai általi elismerésnek, valamint a tiszteletnek és megbecsülésnek a hiánya. A fizikailag bántalmazott felek, túlnyomórészt a gyengébbik nem képviselői a nők az erőszakot elszenvedett áldozatok, már csak a fizikai test felépítést illetően is. Fordított esetekről is szereztünk már tudomást, amikor az első ütést nem a férfiak adják, hanem a nők, a nők pofozkodnak többet, gyakrabban (Tamási, 2003). Ezeket a tényeket nem szívesen vállalják fel vagy hozzák nyilvánosságra az érintett felek, ezért kevés információhoz tudunk hozzájutni ezen esetek kapcsán. Ezzel szemben a női nem leginkább verbális erőszakot alkalmaz, bántja, megalázza vagy becsmérli a párját. A nők elleni erőszak különböző fajtái bűncselekményként határozhatók meg az Isztambuli Egyezmény 33-39. cikkelye alapján, miszerint ide tartozik a lelki, a testi, a szexuális erőszak, valamint a szexuális zaklatás, a női nemi szervek megcsonkítása, az abortuszra kényszerítés vagy kényszersterilizálás, az üldözés, a követés, valamint a kényszerházasság. Az ilyen esetekben a legfőbb gondot az jelenti, hogy az előfordulásukat tekintve nem egyszer, hanem időszakosan ismétlődnek az agresszív viselkedési formák. Vélhetően néhány esetben a bántalmazó egyének, alkohol vagy pszichoaktív szerek befolyásoltsága alatt állnak, ami valószínűleg a már alaptól is zavart, indulatait kezelni nem tudó személy megváltozott tudatállapotának az eredménye. A szerek rendszeres fogyasztása függőséghez vezethet, ami az

MAGYAR DROGFIGYELŐ

ismétlődő bántalmazásra adhat okot. A ciklikusságot illetően három fázisra épül az erőszak, a „vihár előtti csend” ideje, „vulkán kitörése” majd a „mézeshetek” fázisa (Ranschburg, 2006).

1. ábra: Az erőszak három fázisa

Forrás: a szerző saját szerkesztése Ranschburg (2006) megállapításai nyomán

Ez a helyzet, addig áll fenn, amíg a nők tűrik, és nem próbálnak meg kilépni ebből az állapotból. A szakításhoz hosszú út vezet, hiszen az erőszakot elkövetők túlnyomórészt megbánást mutatnak, megbocsátásért esedeznek, de egy újabb feszült szituáció után hasonlóképpen cselekednek.

Gyermekbántalmazás

Egyes kutatások eredményei egyértelműen azt jelzik, hogy azok a férfiak, akik a nőkkel szemben agresszíven viselkednek, valószínűleg a gyermekükkel szemben is hasonlóan tesznek, akár a tudatot befolyásoló szerek alkalmazása során is (Burajová & Cincurová, 2016). A fizikai erőszak minden családban felbukkanhat, iskolázottságtól, pénzügyi, gazdasági,

társadalmi, szociokulturális helyzettől függetlenül (Visontai-Szabó, 2014). A szülők (legfőképpen az apák) a családban, a feleségükön vagy éppen gyermekükön vezethetik le a feszültséget. Döntő többségben nem a családtagok a felelősek a frusztrációért, hanem az embert körülölelő egyéb tényezők, így különösen a ki nem mondott szavak, feszült helyzetek, újonnan felmerülő követelmények, megoldatlan gondok, amik enyhítésére szolgálhat az agresszív magatartási forma.

Egy másik megközelítés szerint ez a viselkedés nevelési célzatként szolgál, miszerint a gyermeknek engedelmessé kell tennie magát és időben megtanulnia, hogy mit tehet meg, és mihez nincs joga. Popper és munkatársai (2006) ilyen formában definiálták a fizikai bántalmazás lépcsőzetességének a felépítését: „A szülő először csak frusztrálódik, tehetetlennek érzi magát, úgy érzi nem képes kapcsolatot teremteni gyermekével és nem képes hatni rá. Amikor végképp elfogy a türelme, végső elkeseredésében – kb. a gyerek kétéves korában – megüti a gyereket. Ez először még nem igazi verés, lehet, hogy csak egy pofon vagy egy kisebb ütés a pelenkára, azonban minden esetben hatásos, hiszen a gyerek nagyon megdöbben a nem várt következmény miatt. A szülő ekkor érzi úgy, hogy megtalálta a megoldást, azonban ahhoz, hogy mindig a kellő hatást tudja elérni a veréssel, egyre durvább módszereket kell alkalmaznia. Így lesz az első gyenge pofonból rendszeres derékszíjjal verés” (Popper et al., 2005, 19-20). A fizikai erőszak mellett sajnálatos módon a pszichikai erőszak is gyakorta

MAGYAR DROGFIGYELŐ

alkalmazott módszer a gyermekek nevelésére, ahol sok esetben elnyomják, kritizálják, sértegetik, degradálják őket azért, hogy éreztessék velük, hogy alacsonyabb szinten vannak, mint a szüleik. Egy idő után ennek a bánásmódnak az lehet a következménye, hogy sérül a személyiségük, félelemben élnek, egyedül, illetve értéktelennek érzik magukat és önbizalomhiányban szenvednek. A sok bántalmazás következményeképpen befelé fordulnak, zárkózottá válnak vagy éppen az ellenkezője lép fel, nyugtalanná, feszültté, erőszakossá lesznek. Idő múltán ezek a berögzült cselekedetek általánosak lesznek, beolvadnak a hétköznapiakba és a személyiség részévé válnak. A fejlődési dinamika stagnálhat, nem tanulják meg, hogyan kell kötődni valakihez, hogyan kell kimutatni a szeretetüket, nem bíznak meg magukon kívül senkiben, ami a jövőt illetően súlyos akadályokat görgethet eléjük a társas kapcsolataikban.

A gyengébbnek vélt családtagokkal szembeni tettlegesség

A családon belüli agresszió visszavezethető egy Bibliai történetig is, Káin és Ábel testvérpár kapcsolatáig. A báty irigységből és féltékenységből megölte az öccsét azért, mert az Úr nem az ő ajándékát fogadta el. Az évek során a család, mint egység változásokon ment keresztül, viszont az erőszakos cselekedetek továbbra is fennmaradtak. Jobbára a nőknél és a gyerekeken kívül, a gyengébbeknek vélt családtagokat, például a fogyatékosokkal élő személyeket, a beteg embereket, valamint az idősebbeket is bántalmazhatják. Ezek a személyek

kiszolgáltatottá válnak társadalmi és anyagi szempontból is, mástól függenek. A másik oldalon, tehát a gondozó szerepben lévő hozzátartozóknak rendszerint nehéz feldolgozniuk azt a tényt, hogy a gyermekük vagy a szüleik magatehetetlenek vagy éppen állandó segítségre van szükségük, ezért a nehézségek „leküzdése”, vagy a történések feldolgozása érdekében kábítószerhez nyúlnak. Gyakorta előfordul, hogy az idősebbek, a nagyszülők nem elegendő és megfelelő pénzügyi háttérrel rendelkeznek, emiatt nem tudnak megélni a járandóságukból, így támogatásra szorúlnak. A gyerekük vagy az unokájuk gondozzák őket többnyire ezért, ha áldozatokká válnak, a mérhetetlenségig túrik a testileg-lelkileg fájdalmas bántalmazást (URL1).

Nem számít napjainkban különös élethelyzetnek már, ha a nagypapák és nagymamák nevelik fel az unokájukat. Viszont az idő haladtával közelítve a tinédzserkorhoz, a gyerekek érzik a felnőtté válás nehézségeit, a sűrűbben előforduló problémák súlyát és jellemzően ezekben az időszakokban nem tudnak felülkerekedni a bonyodalmakon, az egyre gyakrabban fellépő kihívásokon. A türelmetlenség konfliktusokhoz vezethet, aminek a megfelelő kezelése kérdésessé válhat (Farkas, 2012). Ha nem tudják a negativitást, az állandó frusztrációt félretenni, akkor megpróbálják csökkenteni azt, jellemzően valamilyen pszichoaktív szer fogyasztásával, amik kiválthatnak erőszakos cselekedeteket a fogyasztóikból. Minden kétséget kizáróan a kábítószerhez való hozzájutás, valamint a termékek árának

MAGYAR DROGFIGYELŐ

az előteremtése sem tartozik az éppen könnyű beszerzési formához. Az elvonási tünetek azt is eredményezhetik a pszichoaktív szerhasználóknál, hogy bármi áron, minél hamarabb szert tegyenek bevételi forrásra. Az idősebbek nem feltétlenül vannak tisztában ezen szerek hatásaival, alkalmazásának következményeivel, így nem értik, hogy mitől változott meg egyik napról a másikra a szeretett családtagjuk.

Pszichoaktív szerhasználat hatása a családi kapcsolatokra

Évtizedek óta kutatott téma, hogy az alkoholfogyasztás milyen módon hat a társas kapcsolatokra. Sok esetben beigazolódott az a szemlélet, hogy szorosan összefügg az alkohol vagy a kábítószer általi befolyásoltság az erőszakos cselekedetekkel, valamint a családon belüli agresszivitással is (Gerevich & Bácskai, 2006). A tudatmódosító szerek a központi idegrendszerre fejtik ki a hatásukat, ami azt eredményezheti, hogy módosul a működési mechanizmusa és tartós használat után erőszakos viselkedést indukálhat. A pszichofarmakológiailag kiváltott bűncselekmények közé tartoznak a kábítószer fogyasztó illetve erőszakos cselekedetei, illetve azok az esetek is, amikor az áldozatok álltak a pszichoaktív anyagok hatása alatt és emiatt cselekvőképtelenné váltak (Nyírády, 2011). A pszichofarmakológiai elméleti modell szerint az agresszív viselkedés a pszichoaktív szerek okozta intoxikáció akut és krónikus hatásainak eredményeként alakul ki (Fagan, 1990; Gerevich & Bácskai, 2006). Egyes drogok fogyasztása félelmet, ingerültséget, szorongást válthat ki a használójukból, a

használat következményeként az ítélőképességük, a reakciójuk is megváltozhat, ami befolyásolhatja az erőszakos magatartás kialakulását. Hoaken és munkatársai (1997) úgy vélik, hogy a drogok növelhetik a fájdalomérzékenységet, amelynek következtében a reaktív agresszió kialakulásának valószínűsége megnő.

A stimulánsok közül a kokain, az amfetaminok fogyasztása válthatja ki a használójából leginkább az erőszakos magatartást. Az előbbi hozzáférhetősége Európán belül napjainkban emelkedő tendenciát mutat, túlnyomórészt só formájába, kevésbé gyakran szabadbázisú crack-ként. Az Európai kábítószer jelentés szerint 2016-ban 70,9 tonna kokainlefoglalást jelentettek az Európai Unióban (EMCDDA, 2018). Egyes kutatók azon az állásponton vannak, hogy a stimulánsokkal szemben, az opiátok és a cannabis használata feltételezhetően nem okoz olyan reakciót, ami közvetlenül bűncselekményekhez vezet, mindaddig, amíg a droghoz való hozzájutás várokozásából, illetve a megvonással járó cselekedetekből más nem fakad. Moore és Stuart biopszichológiai modellje alapján lehet kapcsolat a marihuána fogyasztása és az erőszak között, ugyanis a fizikai agresszivitást olyan összetevők alkotják, mint a személyiségzavar, a bántalmazás, az elvárások, az erőszakos szokások és még megannyi negatív tényező (Bácskai & Gerevich, 2017). A pszichoaktív szereket feltételezhetően azok használják, akiket a környezetükben hasonló hatások értek.

Magyarországon két szervezet, a Nők a Nőkért az Erőszak Ellen Egyesület

MAGYAR DROGFIGYELŐ

(NANE), valamint a Patriarchátust Ellenzők Társasága (PATENT) nyújt segítséget a bántalmazott feleknek. A büntető törvénykönyv rendelkezései értelmében ugyanis a családi erőszakot elkövetők különféle bűncselekményeket követhetnek el, mint például zaklatás, magzatelhajtás, kényszerítés, kapcsolati erőszak, szóbeli bántalmazás. A Stop-férfierőszak projekt honlapja, illetve az OKIT honlapja is támogatást nyújt a sértettek számára, hiszen a különböző illegális szerek használata folyamatos kockázattal járhat, a fogyasztóknál állandóan jelen van az a faktor, hogy elronthatják a kapcsolataikat, elveszíthetik a családjukat, valamint a munkájukat, bűncselekményeket követhetnek el, megbetegedhetnek vagy meghalnak. A drogfogyasztás befolyásolhatja a viselkedést, viszont több állítás igazolja, hogy alapvetően a heroin pszichofarmakológiai hatását tekintve nem sajátossága az erőszakos magatartás. Manapság egyre nagyobb teret kap a kábítószeres különféle folyamatosan megújuló formáinak, típusainak az alkalmazása, illetve kombinálása. Az Európai kábítószer-jelentés adatai szerint a 2017-es évben több mint 670 új pszichoaktív szert vizsgáltak, ami azt jelenti, hogy akár napi szinten több új anyag jelenik meg (EMCDDA, 2018).

Napjainkban

A legális és az illegális szerhasználat előfordulása csaknem minden korosztályban megfigyelhető (Paksi et al., 2018). Manapság azonban a koronavírus egész világra kiterjedő időszakát éljük, aminek a jövőt illetően még előre tisztán nem látható

következményei lehetnek. A pandémia feltételezhetően befolyásolja az életvitelünket, ennek értelmében a szerhasználati szokásokat is (Baráth, 2020). Az emberek korlátok közé lettek szorítva, félnek, aggodalmaskodnak, szoronganak az ismeretlen járványtól. Az önkéntes, illetve a kötelező karantén a fertőző vírus kezdetén talán felszabadulást, több szabadidőt jelentett azok számára, akik hektikusan élték az életüket. 2021-ben már az érezhető, hogy megnehezíti ez a típusú életforma a mindennapokat. A bezártság érzése, a kijárási korlátozás nem csak a mozgásszegény életmód általi testi, egészségügyi problémákhoz vezet, hanem fokozhatják a lelki és a mentális egészségügyi állapotot is. Főbb pszichológiai kockázat a mentális egészségi állapot aspektusából a magas stressz és szorongás. A vírus továbbterjedésének

megakadályozásában arra kérték a nagyobb vállalatokat, cégeket, állami szerveket, hogy aki megteheti, dolgozzon home office-ből. Mindemellert a diákok egy része is kisebb-nagyobb megszakításokkal otthonról tanul, így a családok gyakorlatilag össze vannak zárva a nap 24 órájában. Az idő előrehaladtával egyre türelmetlenebbé, ingerültebbé válnak, ennek következtében egymáson vezetnek le a feszültségeket. A tavalyi évtől folyamatosan zajlanak a felmérések a járvány okozta hatásokról, de már megállapítottak, hogy nőtt a kereslet a kábítószeres iránt, hiszen az elméletük szerint a stresszes helyzeteket valamilyen formában oldani kell (Groshkova, 2020). A családon belüli erőszak mértékének növekedése összefügghet a pszichoaktív szerek

MAGYAR DROGFIGYELŐ

fogyasztásának növekedésével, mert úgy tűnik, hogy könnyebben találnak megoldást a problémák kezelésére. Ez a tény lehet a családon belüli erőszakot illetően az egyik legsúlyosabb következménye a járványnak. Egy év tapasztalatai alapján meglehetősen

Irodalomjegyzék

Bácskai Erika – Gerevich József (2017) Súlyos lköholfogyasztással összefüggő családon belüli erőszak. In: Bácskai Erika – Gerevich József (szerk.) Agresszió, öngyilkosság, addikció (pp. 61-83), Noran Libro, Budapest

Baráth Noémi Emőke (2020) Kábítószerkereskedelem és droghasználat alakulása a COVID-19 pandémiás időszakban. Interdiszciplináris Drog szemle, 1(2), 25-32.

Farkas Johanna (2012) Családon belüli erőszak: Különös tekintettel a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekményekre. PhD Disszertáció, Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc

Burajová, Barbora – Činčurová, Sára (2016) A nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak. Munka- és Családügyi Kutatóintézet, Pozsony

Fagan, Jeffrey (1990) Intoxication and Agression. Crime and Justice, 1990(13), 241-320.

Gerevich József – Bácskai Erika (2006) Erőszak és alkoholfogyasztás a heteroszexuális párkapcsolatokban. Orvosi Hetilap, 147(25), 1171-1177.

megnőttek a számok az erőszakosságot illetően. Az áldozatoknak kevesebb szociális kapcsolata van a külvilággal, nehezebben veszik észre a bántalmazás nyomait, kevésbé derülnek ki az atrocitások.

Groshkova Teodora – Stoian Tiberiu – Cunningham, Adrew – Griffiths, Paul – Singleton Nicola – Sedefov Roumen (2020) Will the current COVID-19 pandemic impact on long-term cannabis vbuying practices? Journal of Addiction Medicine, 14(4), e13-e14.

Harford, Thomas C. – Chen, Chiung M. – Kerridge, Bradley T. – Grant, Bridget F. (2018) Self- and other-directed forms of violence and their relationship with lifetime DSM-5 psychiatric disorders: Results from the National Epidemiologic Survey on Alcohol Related Conditions-III (NESARC-III). Psychiatry Research, 2018(262), 384-392.

Hoaken, Peter N.S. – Giancola, Peter R. – Pihl, Robert O. (1997) Executive cognitive functions as mediators of alcoholrelated aggression. Alcohol and Alcoholism, 33(1), 47-54.

Nyírády Adrienn (2011) A drogfogyasztás nemzetközi indikátorai. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest

EMCDDA (2018) European Drug Report 2018: Trends and Developments. Publications Office of the European Union, Luxembourg

Pálfi Regina (2018) Családon belüli erőszak a szociális szakemberek szerint. In: Bócsi Veronika – Szabó Gyula (szerk.)

MAGYAR DROGFIGYELŐ

Oktatás – nevelés – társadalom (pp. 76-86). Didakt Kiadó, Debrecen

Paksi Borbála – Demetrovics Zsolt – Magi Anna – Felvinczi Katalin (2018) A magyarországi felnőtt népesség droghasználata – Az Országos Lakossági Adatfelvétel az Addiktológiai Problémákról 2015 (OLAAP 2015) reprezentatív lakossági felmérés alapján. Magyar Pszichológiai Szemle, 73(2), 541-565.

Popper Péter – Ranschburg Jenő – Vekerdy Tamás (2005) Sorsdöntő találkozások: Szülők és gyermekek. Saxum, Budapest

Ranschburg Jenő (2006) A meghitt erőszak. Saxum, Budapest

Tóth Zsuzsanna (2014) A családon belüli erőszak. Debreceni Jogi Műhely, 11(1-2), 1-12.

Visontai-Szabó Katalin (2014) A családon belüli erőszak pszichológiai és jogi kérdései. Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica, 4(1), 237-273.

Virág György (2005): Családon belüli erőszakról. Belügyi Szemle, 53(9), 3-22.

Internetes források

URL1: Németh Eszter (2012) Hozzá tartozók sérelmére elkövetett erőszakos cselekmények. Szám-Lap, 2012(9), http://www.ksh.hu/szamlap/eletunk_csbe.html?lang=hu

Jogforrások

Übereinkommen des Europarats zur Verhütung und Bekämpfung von Gewalt gegen Frauen und häuslicher Gewalt. Istanbul, 11. V. 2011.